

Edita Slunjski: *Tragovima dječjih stopa*
Profil, Zagreb, 2012.

Kako kaže jedna od recenzentica ovog rada, prof. dr. sc. Jasmina Klemenović, ova studija može poslužiti kao valjana osnova za koncipiranje projekata svim znanstvenicima i stručnim radnicima koji se pripremaju za rad u predškolskim ustanovama. Knjiga je ugledala svjetlo dana 2012. godine u izdanju Profil Internationala. Recenzentice knjige uvažene su profesorice: pored gore navedene prof. dr. sc. Klemenović, izvanredne profesorice Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, tu su i prof. dr. sc. Jasna Krstović, redovna profesorica Sveučilišta u Rijeci, i prof. dr. sc. Adila Pašalić, redovna profesorica Univerziteta u Sarajevu. Recenzentice se slažu da je autorica Slunjski svojim znanstvenim radovima dala velik doprinos

u području mlade znanstvene discipline u polju pedagogije koju je donedavno obilježavao epitet „u nastajanju“, naime, radi se o području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Iz riječi same autorice, ovaj rad nastao je kao rezultat analize domaće i strane literature o radu na projektu te višegodišnjeg istraživanja koje se provodi u nekoliko ustanova ranog odgoja. Sve iznesene teze, kako kaže autorica, potkrijepit će se autentičnim primjerima, iskustvima i transkriptima, gdje god to bude moguće. Važno je naglasiti da se u prilogu rada nalaze foto i videosnimci koji su nastali tijekom istraživanja, naime, radi se o amaterskim snimcima samih odgajatelja istraživača koji su ujedno refleksija praćenja zajedničkog rada djece i odraslih. Prikazane su i sekvence raznih projekata koji su nastali u sklopu gore navedenog istraživanja. Izbjeći će se detaljno opisivanje svakog od tih projekata, u suprotnom bi se moglo shvatiti kao recept za istoimene projekte u ustanovama ranog odgoja. Materijali su skupljeni i preuzeti iz nekoliko vrtića koje nećemo ovom prilikom imenovati jer čitatelji imaju priliku pročitati o vrtićima sudionicima ovog projekta u poglavlju „Riječi autora“.

U predgovoru prof. dr. sc. Jasna Krstović ističe autoricu Slunjski kao jednu od najzaslužnijih znanstvenica u području ranog odgoja koja je u potpunosti promijenila pogled na dijete i institucije u kojima se odvija njegovo djetinjstvo. Krstović smatra da su iznimni i nepobitni

kontinuirani naponi autorice u procesima emancipacije rane i predškolske dobi i njihovu određenju kao važnog razdoblja za dijete kao djelatno biće koje se razvija u dijalogu s okolinom i kao takvo aktivni je čimbenik svoje kulture. Znalackim pristupom autorica postiže učinak na čitatelje ovog teksta bez obzira na to je li riječ o znanstveniku ili praktičaru. Stalna su nastojanja autorice da se spoznaje o djetetu počinj u gledati u novom svjetlu gdje je na jednoj strani dijete, a na drugoj strani vrtić koji bi trebao biti po mjeri djeteta i nikako suprotno od toga.

U prvom poglavlju pod nazivom „Što je projekt“ autorica daje odgovor na pitanje što je projekt, te govori o projektu kao skupu aktivnosti u kojima jedno ili više djece proučava neku temu ili problem. Ističe ga kao prednost u radu s djecom u predškolskoj dobi jer on potiče urođenu znatiželju kod djece i njihovo samomotiviranje u „pustolovnom učenju“, koje potiče interes roditelja i njihovo uključivanje u projekt. Slunjski se dotiče koncepta bliskih projektu, kao što je *BankStreet Approach* (Nager i Shapiro, 2007) koji nastoji stvoriti temelj cjeloživotnog učenja djeteta kroz pristup koji ga potiče na eksperimentiranje i propitivanje. O *Reggio* pristupu (Maalguzzi, 1998) u radu na projektu govori se kroz poticanje višestrukih inteligencija djeteta, kroz shvaćanje djeteta kao osobe bogate potencijalima zainteresirane za interakciju sa svojim fizičkim i socijalnim okruženjem. Ovaj pristup, ističe se, usmjeren je na uvažavanje svakog pojedinog djeteta gdje je isključen bilo koji oblik izolacije. Prostor *Reggio* vrtića smatra se trećim odgajateljem, pa

se u skladu s tim organizira tako da potiče susrete, komunikaciju, osobito druženje djece u manjim skupinama. U ovakvom okruženju odgajatelj se usmjerava na proces učenja djece te se sami odgajatelji smatraju učenicima. Po mišljenju autorice profesionalni razvoj odgajatelja shvaća se kao trajan proces koji služi osiguranju kvalitete odgojno-obrazovne prakse. Naime, *Reggio* odgajatelji smatraju da se tijekom projekta ne može unaprijed planirati niti strukturirati, niti je moguće precizno odrediti duljinu trajanja i smjerove razvoja projekta. Podrška se ogleda u obrazovanju odgajatelja kao „mislećeg praktičara“, što bi po mišljenju autorice imalo za cilj jačati istraživačka i refleksivna umijeća odgajatelja.

U drugom poglavlju, „Suvremeno shvaćanje djeteta i ustanove ranog odgoja“, autorica vrši analizu kroz učenje djeteta koje nalikuje znanstvenom istraživanju, jer djeca istražuju i propituju svoje teorije. Svaka od tih pretpostavka način je na koji dijete razumije neki problem, i uz nova iskustva na takav se način nadograđuje i oblikuje; dijete je istraživač, mislilac, znanstvenik, jer kvalitetu učenja djeteta ne određuju samo njegove mogućnosti, već i kvalitetno pripremljeni uvjeti (okruženje). Poticajno okruženje uz organizaciju aktivnosti potiče autonomiju, emancipaciju i kritičko mišljenje djeteta. Autorica smatra da bi dijete u ustanovi ranog odgoja postalo ravnopravnim socijalnom subjektom, u njoj je potrebno razviti ozračje suradnje, uvažavanja i prihvaćanja. Zato je inkluzivna orijentacija odgojno-obrazovnog procesa u ustanovama ranog odgoja važna pretpostavka ostvarenja kvalitetnog projekta. Stoga je važno

napomenuti da autorica smatra da dijete treba biti jednakovrijedni i aktivni sudionik i građanin zajednice.

U trećem poglavlju „Okruženje kao podloga oblikovanja projekta“ autorica se bavi važnošću okruženja, njegovim dimenzijama, njegovim pozitivnim ozračjem koje je jako važno za poticanje i razvijanje dječjeg interesa i razvoja dječjih kompetencija. Konkretno, misli se na učenje prirodoslovnih pojmova i okruženje koje potiče istraživački duh, učenje matematičkih pojmova i koncepta, jezičnokomunikacijske vještine. Okruženje koje stvara uvjete za poticanje i razvoj rane pismenosti kod djece. Kreativno izražavanje djeteta i razvoj „jezika umjetnosti“ uz uporabu različitih materijala koji će potaknuti sva čula kod djece. Djeca će na takav način upoznati nove boje, kontraste i naučiti izražavati se linijama, bojama i oblicima, jer to okruženje neminovno oblikuje djecu.

Kroz četvrto poglavlje, „Ciklična struktura projekta“, Slunjski je prethodno isticala da učenje ima spiralnu, a ne linearnu progresiju, znači da razvoj tog procesa nije moguće planirati. U oblikovanju projekta planiranje treba shvatiti kroz promišljanje uvjeta u kojima će omogućiti proces stalne evolucije (djece, odgajatelja i procesa razvoja samog projekta). Kroz projekt *Ptica* predočavaju se same faze projekta u kojem djeca promišljaju o ptici (njezinu izgledu, rađanju, kretanju, razvoju u jajetu...), odnosno, njegovi ciklusi koji se kreću od odabira i razrade teme, a najbolje polazište za započinjanje projekta jest pažljivo promatranje aktivnosti da bi se mogli uvažiti aktualni interesi djece. Zatim slijede ustanovljivanje postojećih znanja

kod djece, realizacija i praćenje aktivnosti, evaluacija (djece i odgajatelja). U drugom ciklusu nastavlja se s aktivnostima i razradama teme, ali u novom smjeru, gdje se stvara mogućnost iznošenja novih ideja uz stalnu zajedničku refleksiju odgajatelja o realizaciji projekta i evaluaciju (odgajatelja i djece).

U petom poglavlju, „Dokumentiranje procesa učenja djece tijekom projekta“, autorica tvrdi da razumijevanje djece i njihovih ideja i samo dokumentiranje tih ideja postaje moćno oruđe. Zato je veoma važno pozornost dati osposobljavanju odgajatelja za dokumentiranje odgojno-obrazovnog procesa, sve u cilju kvalitetnijeg odnosa s djecom, a na ovakav se način doprinosi razvoju „pedagogije slušanja“. Osnovna su značajka ovog procesa prihvaćanje, razumijevanje i podržavanje svih sudionika u samom procesu. Dokumentiranje procesa učenja kod djece ima svoju namjenu i oblik. Namjene mogu biti različite, kao što su: procjena postignuća i kompetencija djece, profesionalno učenje, komunikacija s drugima i dr. Oblici dokumentiranja koji se ističu u ovom dijelu jesu individualni portfolio, uradci djece (individualni i zajednički), narativni uradci djece, izričaji djece glazbom i pokretom, dramski izričaji te konstrukcije i trodimenzionalne ekspresije djece. Naime, razmjena profesionalnih iskustava odgajatelja uz uporabu različitih oblika dokumentacije ima neprocjenjivu ulogu u procesu njihova profesionalnog razvoja.

Autorica se u šestom poglavlju, „Uloga odgajatelja u oblikovanju projekta“, bavi izravnim i neizravnim sudjelovanjem odgajatelja u dječjim aktivnostima. Uloga

odgajatelja u oblikovanju projekta kreće se od tradicionalne i kontrolirajuće sve do manipulirajuće. Odgajatelj mora biti fleksibilan, spreman na odustajanje i promjenu smjera aktivnosti u korist djece. Aktivnosti djece mogu i smiju biti različite od ideja odgajatelja, jer u razvoju projekta djeca i odgajatelji djeluju kao partneri učenja, stvaratelji znanja i razumijevanja. Tijekom projekta odgajatelj potiče djecu na aktivnost, diskretno podržava istraživačka nastojanja djece. Kvaliteta odgajatelja tijekom projekta očituje se u pozornom praćenju, slušanju i promatranju djeteta kako bi ga se što bolje razumjelo. Odgajatelj je taj koji dijete potiče na razmišljanje, razjašnjavanje, argumentiranje ideja. On potiče djecu na suradničko učenje, vođenje rasprava. Prema autorici Slunjski, cilj ovakvog pristupa jest razvijati kod djece odgovornost, samostalnost i, svakako, razvijati kritičko mišljenje.

U posljednjem, sedmom poglavlju „Zajedničko planiranje i evaluacija kao uporište oblikovanja projekta“ o planiranju se govori samo uvjetno jer, kako je autorica prethodno naglasila, striktno planiranje u projektu nije moguće. Zajednička su nastojanja odgajatelja da kroz promišljanja o konkretnim pitanjima vezanim uz projekt zajedno tragaju za mogućnostima koje bi mogle poduprijeti razvoj projekta. Odgajatelji zajednički promišljaju o svojim postupcima, aktivnostima i učincima na dijete i sami tijekom projekta. Različitim oblicima dokumentiranja odgajatelji mogu zahvatiti razne aspekte organizacije i razvoja aktivnosti kao primjerice: kakav je okvir u kojemu se aktivnosti zbivaju, što djeca točno rade, što pokušavaju postići, kako razmišljaju i kakvo je razumijevanje

kod djece i, jako važno, kako djeca surađuju i kakvi su interesi kod djece? Prema mišljenju autorice, bez zajedničkog interpretiranja i evaluacije svojih postupaka odgajatelji bi mogli ostati zaglavljani u izoliranoj perspektivi. Različita mišljenja odgajatelja mogu predstavljati mogućnost za bolju suradnju i poboljšanje njihova udjela u projektu. Postavljanje različitih pitanja koja se tijekom projekta ponavljaju višekratno može biti od velike pomoći u samoevaluaciji i evaluaciji odgajatelja.

U zaključnim razmatranjima autorica govori o doprinosima projekta u razvoju različitih kompetencija djece u ustanovama ranog odgoja gdje u aktivnom sudjelovanju u projektu djeca kroz različita rana iskustva uče o sebi i drugima. Takav način odgoja djecu uči najhumanijim vrijednostima temeljenima na empatiji i solidarnosti. Doprinos projekta jest i u postupnom osposobljavanju djece za dijalog i suradnju i prihvaćanje različitosti. Projekt doprinosi osvještavanju vlastita učenja, što doprinosi osposobljavanju djece za samostalno i aktivno učenje. U kvalitetnom projektu djeca također imaju priliku stjecanja različitih iskustava koja predstavljaju podlogu za razvoj njihova interkulturalnog identiteta. Prema autorici izuzetna je vrijednost takva odgoja za osobe lišene stereotipa, predrasuda, diskriminacije, netolerancije i rasizma. Da bi se mogao ostvariti ovakav pristup odgoju, autorica smatra da ustanove moraju stvoriti organizacijske pretpostavke koje se temelje na suvremenom shvaćanju djeteta, tj. shvaćanju djeteta kao „mislioca“, kao socijalnog subjekta sa specifičnim potrebama, pravima, kulturom te kao aktivnog građanina. Sve to nemoguće je

ostvariti u ustanovama ranog odgoja bez profesionalnog usavršavanja odgajatelja i stručnih djelatnika. Usavršavanje odgajatelja treba biti usmjereno na razvoj istraživačkih i refleksivnih umijeća, a posebice na razvoj umijeća razumijevanja djece njihovih aktivnosti. Ovako zamišljen projekt zahtijeva visoku razinu suradnje svih odgajatelja, što stvara prostor za kritičku diskusiju o projektu, a što će zasigurno u konačnici dati doprinos kvaliteti projekta.

Ovo djelo ima iznimnu vrijednost za sve one koji se bave ranim i predškolskim odgojem, bilo da su praktičari ili znanstvenici. Doprinos je odgojno-obrazovnom radu u području ranog odgoja, posebice kao literatura za studente odgojnih znanosti kao što su kolegiji vezani uz rani i predškolski odgoj. Kao mlada znanstvena grana u polju pedagogije, bila je deficitarna literaturom ovakvog sadržaja a posebice ovakve kvalitete. Autorica kroz ovaj rad, znalački, kao da

„ljušti luk“, otkriva nam dio po dio rada na projektu u ustanovama ranog odgoja.

Otvora nam nova područja koja nas vode do novih dječjih interesa, vodi nas kroz vrata njihove radoznalosti, a kroz koja nas osluškujući njihove želje, vode njihovi odgajatelji. Na trenutke se čini nestvarno koliko širine ima u ovom radu, koliko područja dječjih afiniteta i koliko novih, na prvi pogled neiskoristivih, materijala može biti put u novi svijet dječje kreativnosti, samostalnosti i mašte. Ispod svakog sloja nešto novo, drugačije, inovativnije. Pa zar nam to i nije cilj, dati djeci priliku da vide, mirišu, kušaju, dodiruju, osjećaju i tako stvaraju svoj vlastiti novi svijet, kao ravnopravni članovi ovog društva, kroz koji će prema svome odrastanju biti sve odgovorniji, samostalniji, s kritičkim stavom o svijetu što ih okružuje? Ova knjiga zasigurno može poslužiti kao izvrstan recept za poboljšanje kvalitete rada s djecom u ustanovama ranog odgoja.

Marijana Škutor, asistentica